

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ „БАЙ ГАНЬО“

Интересен, интригуващ и тъжно смешен е хумористичният откъс „Бай Ганьо у Иречека“ от творбата на Алеко Константинов „Бай Ганьо“. Писателят описва своя герой в ситуация на често срещана форма на общуване - на гости. Непрекъснато налагащата се съпоставка между културната среда и простацината на Бай Ганьо предизвиква искрен смях. Алеко Константинов, нарекъл себе си Щастливец, осъжда грозното в човешките постъпки, които правят героя му отблъскващ и жалък.

Разказът започва с любопитен факт - слязъл на пражката гара, българинът Бай Ганьо отива на гости у Константин Иречек (чешки учен), който преди години е бил министър в България. Наглостта е изумителна. Тя привлича вниманието на читателя и развитието на случката започва да се върти като на кинолента. Сцените са пъстри, колоритни и динамични поради яркото, запомнящо се присъствие на героя. Речта, движенията и мимиките на Бай Ганьо са фрапантни, смешни и жалки. Писателят сам представя своя персонаж. С тънък хумор проследява неговите действия. Воден единствено от мисълта за печалба, героят не се съобразява с никакви морални норми. С питане се озовава пред къщата на Константин Иречек. Още от вратата започва грозното и нелепо поведение на натрапника. В проведения диалог между него и учения се разкрива липсата на елементарна култура у Бай Ганьо. Той се усмихва свойски, фамилиарничи, прави мили очи на съвсем непознат човек. Дискретното недоумение у Иречек не може да засегне или да засрами героя, който има определена практическа цел („защо ще си дава паричките по хотели“) и прилага цялото свое „красноречие“, за да бъде поканен. Сдържаното снизхождение на учения е оценка за поведението му. А демонстрираната българска принадлежност от Бай Ганьо предизвиква смях и срам:

- Вий нали бяхте министър в София?

- Да.

- Е, и аз съм оттам!- заключава тържествено Бай Ганьо.

Действено подчертава, че не е като другите. Много държи да засвидетелства внимание на Иречек и проси гостоприемство. Морално ограничен, героят няма никакви скрупули и чувство за вина. Самопоканата не е вина за него, виновен е домакинът, който отказва да го настави у дома си, но го кани на обяд.

- Благодаря за вниманието; аз бих ви задържал на драго сърце у дома си, но не разполагам с лишни помещения. Днес обаче вие сте наш гост и ще обядвате у нас.

- Да обядваме, защо да не обядваме! - съгласява се Бай Ганьо. - И Ваша милост, казва се, ако не от мойта - от българска софра все сте яли.

Простацината е естествено състояние за неговия нрав. Тя изключва възможността за пълноценно общуване. Героят иска да бъде интелигент, но не приема и не осмисля културата и морала на средата, в която е попаднал. Егоистичният му нрав, гоненето единствено на печалбата показва, че общуването за него е чисто битова и социална потребност (да намери подслон, без да плаща и да печели), а не стремеж за духовно обогатяване. Той е истинско парвеню, което вижда себе си като много знаещ и можещ. Отказва да разглежда предложените албуми с репродукции и фотоси от любезната домакиня - майката на Иречек.

- Не ща, благодарим; гледайте вий! Колко съм ги гледал аз такива картини и портрети! Не ме гледайте, че съм млад!

По косвен път (Бай Ганьо сам се представя) научаваме за неговата възраст. Липсата на елементарна култура и хигиена се проявяват в нрава на героя, който плюе по килима, размазва с крак и тревожно се ослушва - на чуждо място е. Заедно с развитието на случката се обогатява представата за Бай Ганьо. Неговата характеристика става по-емоционално въздействаща и по-пълна.

Младият, самопоканил се парвеню проявява голямо недоверие към домакините. „По немски си нещо продумаха, кой знай! Ама не вярвам! Най сетне министър е бил у нас. А бе то и министрите не са стока, я! Ама за тогоз не ми се Вярва.“ Мислите на героя илюстрират скъперническата му природа, довела го до изолиране от обществото. Зад парвенюшкото самочувствие се крие бедна душевност и липса на култура. Бай Ганьо седи като на тръни в гостната на домакините, защото е оставил дисагите с мускалите с

розово масло в кабинета на Иречек и търси всякакъв повод да влезе вътре, да наблюдава своята стока. „Ама и аз диване, защо не си пренесох дисагите в тая стая." И въпреки това негово вътрешно противоречие не забравя да спечели изгода. Под благовидния предлог, че изучава европейските нрави, той се стреми към лична полза - интересува се кога е обяда в дома на Иречек. Не че е толкова гладен, колкото да се окаже по-бързо при стоката си. Неговото нахалство, смесено с груба фамилиарност, будят изумление.

- Хи, хи, хи, работите ли? Хи, хи, хи! Чакай, рекох, да надникна. Работете си, нищо, аз пак ще затворя.

Иречек гледа зачудено, без да му мене през ума причината на това своеобразно любопитство.

Героят няма нравите на цивилизован човек. По време на обяда се държи вулгарно. Простотията му смайва, отвращава, отблъсква. „Увлечен от желанието да се препоръча за цивилизован човек, Бай Ганьо не може да поеме право чинията със супата, която му подаде стопанката и изля доста от нея Върху масата... "Бай Ганьо разлива супата, а после я събира с лъжицата отново в чинията, която закрива с ръце, за да не му бъде сменена. Той мляска, уригва се, яде с настървение. „И почна да сърба: ама сърба българинът, не се шегува, триста псета да се сдавят, не могат го заглуши. Едри капки пот му замрежиха челото и като че се стремяха да рукнат в чинията му." Никаква деликатност и изтънченост в маниерите. Той до такава степен си подлютява супата на обяда, че непривикналият човек би се отровил. И в разговора, и в действията си винаги подчертава националната принадлежност. Но Бай Ганьо се държи не като европеец, а като истински варварин. Присмех и съжаление предизвиква стремежът на героя да покаже, че е надрасъл своята домашна среда. Преди започването на обяда „начева да се кръсти, ама хем се кръсти, хем се усмихва(...) (с дявола сме добре, какво бива и на Господа малко тамян да покадим - за зор заман)."

- Ями подайте още едно късче хлебец. Вий съвсем без хлеб ядете - учудва се Бай Ганьо. - На България да хляб;...да не се хваля, ами с таквази чорба, пърдон, с таквази супа цял самун хляб изяждам. Бас държа.

Действената, пряка авторова и речева характеристики оживяват героя, насищат го с бликаща жизнена енергия. Цветистият език, комичните ситуации събуждат интереса на читателя към Бай Ганьо, който е лишен от всякакви принципи. Своите политически виждания героят мени според това кои са на власт. За него по-важни са печалбата (келепирът) и кариеризмът. Тази откровеност той си позволява само веднъж, пред Иречек. Но дори и тогава изпитва страх и недоверие. Парвенюто се стреми към собствена облага. Липсата на идеали и кариеризмът му са завидни. „Па да ти кажа правичката... (Тука дали няма някой да ни подслушва ?), да ти кажа ли правичката?-И едните и другите са маски!...Ти мене слушай, па се не бой! Маскари са до един!.. .Ама какво да сториш ? Не се рита срещу ръжен!... Търговийка, предприятийца, процеси имам в съдилищата - не може! Не си ли с тях - спукана ти е работата! Па и мене нали ми се иска - я депутат да ме избера, я кмет. Келепир има В тия работи. Хората пари натрупаха, ти знаеш ли? Хубаво, ама като не им клатиш шапката - дявол не може те избра! Тъй е! Аз съм врял и кипял в тия работи, че ги разбирам... "Думите на героя разкриват цинизма на неговия морал. Чувствителна и деликатна личност, Щастливецът не остава безразличен към пороците на търговеца-парвеню. Иронията на писателя е силна. Бай Ганьо не може

да се развива положително - не възприема нищо от новата за него среда. Той говори иронично за вкуса на българина, а действията му са пълна противоположност на казаното - подлютява супата си така, че би отровила непривикнал човек. Изпитва наслаждение, но... гастрономическо. „Запуши Бай Ганьо и почна с наслаждение да сърба кафето си. Ето кое се казва сърбане!... "Духовно беден, героят не може да оцени заобикалящата го култура - картините, репродукциите, фотосите не предизвикват емоционално вълнение. У Иречека той присъства повече физически, отколкото духовно.

Благородната етичност на Алеко Константинов, с неговата мярка за човешките ценности, можа да изгради с толкова ирония образа на Бай Ганьо. Писателят отрича грозното и вулгарното в човешкото поведение. Чрез отрицанието той насочва към своя идеал - образована, цивилизована личност с високо чувство за морал.